

25. Безобразов В.П. Государство и общество: управление, самоуправление и судебная власть. – СПб., тип. Безобразова, 1882. – С.347
26. Васильчиков А.И. О самоуправлении: сравнительный обзор русских и иностранных земских и общественных учреждений. – СПб.: тип. Э. Праца, 1870. – Т.1. – С.П

Бережко К.О.

РАДЯНСЬКА ПРОПАГАНДА ЯК ОСНОВНИЙ СПОСІБ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ (на матеріалах історії Свідків Єгови)

Найбільш дієвим методом боротьби радянської влади з релігійним інакомисленням була пропаганда через різноманітні засоби масової інформації. Частіше всього інформаційний зміст місцевої преси мав різний характер. Найголовніша мета такої інформації – сформувати у громадян хибну думку щодо діяльності неблагонадійних для радянського ладу організацій та релігійних громад. Робилося це різними методами, але найчастіше в офіційній радянській пресі щодо діяльності різних релігійних громад робилися висновки, які не підтверджувалися практикою і були зовсім відірвані від життя. Причому писали про різні релігії та конфесії, поширюючи одиничні винятки. У деяких газетах, зокрема і «Радянська Волинь», існувала навіть постійна рубрика зречення від віри колишніх членів релігійних громад. Ось приклад: «Я диригував хором автокефальної церкви в с. Кодні. Тепер відмовляюся від цих обов'язків. Гр. Трембицький». Інша заява в газету: «Зрікаюся релігійних забобонів і закликаю всіх сільських церковних регентів піти за моїм прикладом. Регент Вацьківського церковного хору І.Петрук» [1, с.78].

Ціль даної статті – розглянути методи боротьби радянської влади з «релігійною опозицією» та висвітлити деякі аспекти державно-церковних відносин в 1970-80-ті рр. Дана тема частково розглядалася Яроцьким П., Головащенко С., Колодним А., Катуніним Ю. та самим дослідником в монографії "Історія Свідків Єгови на Житомирщині".

Метод дезінформації в пресі та на телебаченні застосовували і до громади Свідків Єгови [2]. Досить часто громаду звинувачували в політичних махінаціях, керованих США. Причому використовували недостовірні та неперевірені факти. Навіть у радянських енциклопедіях було зазначено про нібито злісну „антирадянську” діяльність Свідків Єгови [3, с.482]. Такі та інші звинувачення підтримувала районна, обласна і республіканська преса. Тому не дивно, що місцева влада та Комітет державної безпеки широко використовували пресу в своїх ідеологічних цілях, спрямованих проти будь-яких проявів „єговізму”.

Звернемося до регіональної ситуації. В одному із документів Житомирського міськвиконкому вказано, що лише за період з 1981 до 1983 року в обласній газеті „Радянська Житомирщина” було надруковано 7 статей, „разоблачаючих антиобщественную деятельность некоторых иеговистов и их вожаков” [4]. В іншому документі цього ж відділу також іде мова про „численні виступи міської преси з питань негативних явищ в діяльності іеговістських груп” [5]. Свідки Єгови досить часто ставали темою для обговорень в обласній пресі в різних українських та російських регіонів. Наприклад, у західноукраїнських та сибірських газетах [6, с.18, 20, 28]: Берекета Б. До чого веде єговізм // Радянська Волинь, 1976. 11 січня; Карпенко П. Зірвані маски // Червоний прапор, 1975. 21 жовтня; Горбач Дем'ян. І спала пелена з очей // Вільне життя, 1975. 31 жовтня; Мы не можем молчать: Открытое письмо членам организации «Свидетелей Иеговы» // Восточносибирская правда, 1963. 26 января.

Про Свідків Єгови науковцями та кореспондентами всесоюзних і регіональних видань було написано досить багато. За деякими даними, лише за період з 1960 до 1979 року про Свідків Єгови радянськими дослідниками було видано біля 50 книг [7]. Інформацію ж регіональних газет та журналів ми умовно можемо поділити на два види:

1. Заполітизована, або та, що писалась на замовлення.
2. Атеїстично-профілактичного, або викривального характеру.

Перший вид використовувався державними службами неодноразово. Найчастіше всього вони описували судові процеси або інші важливі події в Україні; ця інформація вміщувалася на перших сторінках. Авторі таких статей діяли за принципом – „знищити те, що ще не знищили”. Наприклад, коли Павла Рудюка, одного із активних adeptів конфесії, за „антирадянську діяльність” засудили до 4 років позбавлення волі з відбуттям покарання у виправно-трудовах колоніях суворого режиму з конфіскацією 50 процентів майна [8], в місцевих газетах було опубліковано декілька статей різних авторів, де Павла, крім усього іншого, що його чекало, звинувачено в блюзнірстві, посяганні на особу й права громадян [8], названо лицеміром, першим ворогом Вітчизни, наводились історії про те, що він „прикидався добросовісним і стараним, а насправді з піною на губах погрожував тим, хто не прислухається до нього” [8]. Проте кореспонденти забули, що пишуть про чоловіка похилого віком, про якого, при опитуванні знайомих йому людей (сусідів, колег), останні згадували як про „добраго чоловіка”.

Застосовуючи другий вид інформації, кореспонденти, описуючи Свідків Єгови, намагалися використовувати найбільш пригнічуючі засоби зображення. Так, керівників громади показували або як психічно неврівноважених людей, або як кримінальних злодіїв з антигуманними намірами. Наприклад про колишнього майора Радянської армії та жінку з вищої медичною освітою писали як про або «несвідомо відсталіх людей» або як «свідомих злочинців» („Прикриваючись Біблією”, „Радянська Житомирщина” за 21 грудня 1980 року). Складалося враження, що Свідки Єгови є не релігійною організацією, а божевільною або групою кримінальних злочинців.

Звернемо також увагу на методику написання „антиєговістських” статей. Досить часто кореспонденти вдавалися до:

1. Спотворення фактів дійсності: про проповідування Свідками Біблії говорилося як про „проповідування третьої світової війни”, про юних членів громади говорилося так, що їх „молоді роки пройшли ніби в тумані” [9], а про регулярні зібрання Свідків Єгови вже в іншій статті говорилося як про такі, „на яких під виглядом вивчення біблії одверто підбурюють громадян, у тому числі неповнолітніх, до відмови від громадської діяльності й виконання вимог радянських законів, а під приводом виконання релігійних обрядів посягають на особу й права громадян” [8]. Про хибність таких поглядів вказано в таблиці цього розділу та в змісті інших розділів дослідження.

Щодо цього пункту, доречно проаналізувати одне звинувачення, що досить часто зустрічалося в радянських ЗМІ. Зокрема твердження про те що Свідки Єгови є агентами ЦРУ або тісно співпрацюють з урядом Америки стало загальною думкою, як атеїстичних пропагандистів, так і газетних статей. Однак, ще в період загострення кризи радянської системи (середина 60-х – початок 80-х років ХХ ст.) у своїй книзі «Секты, сектанство, сектанты» (1978) Белов А.В. зазначав наступне: «Слід констатувати, що «Свідкам Єгови» у багатьох країнах доводиться зазнавати не малі труднощі. Вважаючи себе вибраним народом, єговісти не визнають не яких земних держав, а отже й державних установ, вони заявляють, що є підданими держави Єгови й підкоряються тільки «законам Господа». Це приводить найчастіше їх до конфліктів з державною владою. Наприклад, у період другої світової війни з п'яти з половиною тисяч американців, ув'язнених у в'язниці за відмову по тим або іншим мотивам нести військову повинність, майже чотири тисячі були єговістами. Не раз у США відбувалися конфлікти з єговістами тому, що останні відмовлялися віддавати почесні державному прапору, вставати при виконанні державного гімну й т.п.» [10].

2. Створення неправдивих ілюзій щодо ситуації в країні: „В соціалістичному суспільстві немає потреби штучно прискорювати цей процес „репресивними” заходами. Радянська держава керується в своїй діяльності марксистсько-ленінською теорією, яка вчить, що релігія зникатиме в тій мірі, в якій розвиватиметься соціалізм” [11, с.3]. „В нашій країні, – як писалось в одній з радянських газет, – кожний громадянин може сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої. Рівні права гарантувала віруючим і не віруючим громадянам Конституція СРСР” [11, с.3].

3. Використовування негативних фактів з біографії людини: історія П. Рудюка, С. Полтко, М. Никитюка, М.Огородник та ін. Хоча невідомо, скільки в цих історіях було правди. Наприклад, «Хіба можна лікувати людей, адже хвороби від бога? І дружина Никитюка – Марія, активна єговістка, працює прибиральницею, хоч має вищу медичну освіту» («Кому потрібен Армагеддон» за 26.05.81 р.), «Працювати на ворога, нехай навіть допомагати йому ремонтувати дороги та мости (звернемо увагу, що Рудюк ніде не обмовляється, що він саботував накази гітлерівців) означає зраду рідному народові» („Фарисей”, Радянська Житомирщина за 26 та 28 січня 1983 р.).

4. Популяризація відречення від віри окремих громадян: „Обласні газети, брошури подали сотні прізвищ тих, хто відійшов від єговізму, включаючи рядових і старших слуг” (Куц М.Т., книга „Ілюзії єговізму”, 1974 рік). Наприклад: Пастушак Н. И. и др. (Нам не попути с иеговистами - ми прорываем с ними всякую связь); Владиславские Н. и В. (Почему мы порываем с религией); Фомичев А. (Иеговистская паутина прорвалась); Фомичев А. и Л. и др. (Да сгинет тьма иеговистская); Дубач Н. Я. (больше не служите богу Иегове); Орловы Т. и И. (Все это мы поняли на сразу); Троцюк К. (освободился от религиозных предрасудков); Захарчук Е. (Вот я и задумалась: божественна яли это организация?); Рябус А. (Рвите с религией смело и бесповоротно).

5. Подання винятку як закономірності. Наприклад неправильні, настирливі методи проповідування окремих недосвідчених вісників подаються як поведінка усіх Свідків.

6. Використання фактів, які не можна одразу перевірити. Часто в таких статтях певній особі приписують ряд негативних, аморальних якостей: „Остерігайтесь таких бабусь! То вони тільки прикидаються, що віддають свою енергію спасінню людства. А насправді – ладні топити кожного у ложці води” („Посединок”, „Комсомольська зірка” за 26 січня 1982 року). «Никитюк говорив ..., що ходити до молитовного будинку не треба, бо він зареєстрований властями, це будинок сатанинський» («Кому потрібен Армагеддон» за 26.05.81 р.).

Отже, можна стверджувати, що найбільшим джерелом неперевіреної та заангажованої інформації про Свідків Єгови в радянський час були засоби масової інформації. Написане подавалося як істина в останній інстанції, і для того, щоб упевнитися в правдивості поданих тверджень, потрібна була об'єктивна та глибока перевірка фактів та даних преси, а легше було просто повірити написаному. Впливав також фактор „масовості” („в це вірять усі, чому я не повинен вірити?”) та „авторитетності” („так говорять відомі кореспонденти та пишуть популярні газети, чому я не повинен їм довіряти?”). Найголовніша мета такої інформації – сформувати у громадян хибну думку щодо діяльності неблагонадійних для радянського ладу організацій та релігійних громад. Робилося це різними методами, але найчастіше в офіційній радянській пресі щодо діяльності різних релігійних громад подавалися висновки, які не підтверджувалися практикою і були зовсім відірвані від життя. Причому використовували недостовірні та неперевірені факти. На жаль, в деяких випадках сучасна преса користується тією ж методикою написання статей про релігійне життя країни нехтуючи принципом об'єктивності.

Джерела та література

1. Натикач П. Волинь на початку тоталітарної доби. // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2000. – №4.
2. Верные в испытании Свидетели Иеговы в Советском Союзе, Управленческий центр Свидетелей Иеговы в России, Общество Сторожевой Башни, Библии и трактатов (Нью-Йорк) и Ассоциация Международных Исследователей Библии, 2001.
3. Советский энциклопедический словарь. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 1632 с., ил.
4. Начальнику отдела Совета по делам религий при СМ УССР тов. Соловей А.В. от 25.08.83 г., № 187
5. Інформація про діяльності секти „Свідки Іегови” на території області.
6. Доброжанський В. Бруклінська школа лицемірства. – Ужгород: Карпати, 1986. – 103 с.
7. Иеговизм [Т.П. Короткая, Е.С. Прокошина, А.А. Чудникова, В.Р. Языкович]; ред. М.Я. Ленсу. – Минск: Наука и техника, 1981. – 134 с.
8. Град К. Фарисей одержав по заслугах // Радянська Житомирщина. – 1983. – 6 лютого.
9. Грабовський В. Фарисей // Радянська Житомирщина. – 1983. – 26, 28 січня
10. Белов А.В. Секты, сектанство, сектанты. – М.: Издательство «Наука», 1978. – 150 с.
11. Кордон М. Під прикриттям релігії // Комсомольська зірка. – 1983. – 10 грудня

Гадеев А.В.

СОВЕТСКИЙ СОЮЗ И БОРЬБА ЗА БАЛКАНЫ

Первая Мировая война завершилась массовой социальной катастрофой. Австро-Венгрия прекратила свое существование. Османская Империя распалась и была оккупирована. Германия лишалась восточных провинций, Эльзаса и Лотарингии, выдала победителям флот и авиацию, ликвидировала военное производство. Россия утратила социальную целостность, на ее просторах бушевала революция. Франция была полностью обескровлена, Великобритания потеряла финансовую независимость. Соединенные Штаты, сравнительно слабо пострадавшие от войны, оказались не готовыми к неизбежному послевоенному экономическому кризису: их ждали голодные «марши ветеранов» на Вашингтон.

Европа голодала. Пришедшая из юго-восточной Азии эпидемия «испанского гриппа» унесла новые миллионы человеческих жизней. По Ф. Энгельсу: «...крах такой, что короны дюжинами валяются по мостовым, и нет никого, чтобы поднять эти короны...»

В этой ситуации все зависело от того, смогут ли правящие элиты предложить своим народам внятный формат существования, объяснив, во имя чего были принесены военные жертвы, и какая есть гарантия того, что глобальная война не повторится.

Первый «ход» был за союзниками. В Версале, Сен-Жермене, Трианоне, Нейе и Севре были заложены основы нового демократического миропорядка, основанного на суверенитете народов, идее демократии и праве наций на самоопределение. Много писали и сейчас пишут о «грабительском характере» Версальского мира, но ирония судьбы в том, что державы-победительницы и их лидеры действительно стремились к справедливому миру. Европа издревле представляла собой кипящий «котел народов», структурируемый наднациональными империями. Провести в ней этнически обоснованные границы было невозможно. Необходимость как-то учитывать императивы военной и экономической безопасности вновь создаваемых государств, «возводила эту невозможность в квадрат». Руководство союзников сплошь и рядом отступало от принципов справедливости в пользу самой обыкновенной мести, что, скорее, шло на пользу делу: в совсем справедливо устроенной Европе новая глобальная война вспыхнула бы уже в середине 1920-х годов.

Советская Россия оказалась вне Версальского миропорядка. Она была не победителем и не проигравшим, она вообще оказалась вне пространства привычной политической игры. Плохо ли, хорошо ли, но правительство В. Ленина претворяло итоги Великой войны в грандиозное революционное строительство: создавался не режим, даже не государство, а совершенно новая культура. Эта культура, основанная на глубочайшем социальном перемешивании, «включении в историю» тех социальных слоев, которые испокон веков существовали вне мировых событийных потоков, придании едва ли не эсхатологического смысла человеческой деятельности, была тогда очень и очень притягательна.

Германия была разбита на полях сражений, но предпочла этого не заметить. Версия об «ударе в спину» со стороны собственной социал-демократии или неспособных воевать австрийцев, болгар и турок появилась еще до окончания Парижской конференции. Подписывая Версальский договор, немцы не скрывали, что делают это, лишь подчиняясь силе. Было очевидно, что рано или поздно, но одна из величайших культур Европы найдет возможность противопоставить этой силе свою.

Наконец, Соединенные Штаты, впервые проявившие в годы войны свои возможности. Версальский мир был подписан под диктовку Великобритании, но американский истеблишмент, отказавшись ратифицировать систему мирных договоров, сразу же дал понять, что старый миропорядок будет пересмотрен.

По крайней мере две державы (Италия и Япония), формально отнесенные к категории победительниц, не получили в Версале того, на что они рассчитывали, и перешли в категорию «обиженных». Изначально нежизнеспособным образованием стала Югославия. Румыния и Венгрия имели взаимные территориальные претензии. Польша делила территорию с Литвой. Чехословакия оставила за собой Судейскую область – в качестве залога будущего столкновения с Германией... Если до войны Европа была «рабочим простран-